

Citation:

P.C. Muysken, Levensbericht S.C. Dik, in:
Levensberichten en herdenkingen, 1996, Amsterdam, pp. 21-26

Het is moeilijk bij de beschouwing van Simon Diks leven niet de superlatieven opeen te stapelen. Vernieuwend en productief onderzoeker, groot didacticus, promotor met een lijst van ongeveer 35 dissertaties, bekwaam bestuurder, trouwe vriend voor velen. Elke nieuwe activiteit was voor Simon Dik een uitdaging en gelegenheid om te excelleren. Hij kon zich weren achter een flipperkast, maar ook op het ijs; alleen achter zijn bureau en uitkijkend over het Waterland, maar ook in geestige toespraken voor promovendi. Niet overal voelde hij zich evenzeer thuis: hij hield niet erg van deftigheid en uiterlijk vertoon, veel van zijn familie, het buitenleven, en de kunsten.

Het voortijdige overlijden van Simon Dik was een moment van droefheid voor velen, maar vooral voor zijn moeder, zijn echtgenote Willy van Wetter en zoon Remco, en zijn twee dochters uit een eerder huwelijk, Iris en Hester. Bij Diks crematie op 7 maart 1995 zong één van zijn dochters een ballade die hij op zijn ziekbed had geschreven.

Simon Dik werd geboren in Delden. Zijn vader was kunstschilder, zijn moeder onderwijzeres, en zij beheerden een jeugdhierberg. Hij deed in 1958 eindexamen bèta aan het Barlaeusgymnasium in Amsterdam (en daarnaast staatsexamen gymnasium-alpha), en voltooide zijn studie klassieke talen (bij de graeci Kamerbeek en Ruijgh en de latinist Leeman) en daarna algemene taalwetenschap (bij Reichling) aan de Universiteit van Amsterdam. Tijdens zijn studie was Dik eerst student- en toen kandidaatsassistent, en na zijn afstuderen werd hij medewerker bij Reichling, en op 1 april 1969 op zijn 28e hoogleraar aan zijn alma mater. Hij heeft als taalkundige een eigen theorie ontwikkeld, de zogenaamde Functionele Grammatica. In 1986 werd hij benoemd tot lid van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, en in 1994 werd hij onderscheiden met de orde van de Nederlandse Leeuw. Door kanker geveld was hij op 1 april 1994 gedwongen zijn 25-jarige loopbaan als hoogleraar te beëindigen. Simon Dik is altijd honkvast geweest, en heeft, afgezien van een verblijf van enkele maanden in Kopenhagen en Santiago de Compostela aan het eind van zijn carrière, Amsterdam nooit voor langere tijd verlaten.

In 1990 verscheen naar aanleiding van zijn vijftigste verjaardag een *liber amicorum*, verzorgd door zijn collega Latijnse Taalkunde H. Pinkster en zijn promovenda I. Genee. Het bevat bijdragen van zijn oud-promovendi, werkzaam aan acht universiteiten, een indicatie van zijn produktiviteit en invloed als promotor.

Dik heeft als redacteur van de serie North Holland Studies in Linguistics en als penvoerend redacteur van het tijdschrift *Lingua* veel bijgedragen aan het klimaat van discussie en het pluralisme in de taalkunde.

Naast zijn Engelstalige hoofdwerk, dat loopt van *Coordination* (1968) tot *Functional Grammar* (1978) en *The Theory of Functional Grammar* I (1989) en II (1996; voltooid samen met en postuum voor publikatie gereed gemaakt door P.C. Hengeveld), is Dik zeer bekend geworden door zijn *Inleiding in de Algemene*

Taalwetenschap (1970; met J. Kooij), dat inmiddels samen met een vernieuwde versie uit 1979 als *Aula* vele drukken heeft gekend. Verder is er een reeks artikelen, bundels, en korte monografieën van zijn hand over specialistische onderwerpen.

Vanaf 1989 is Dik begonnen om zijn inzichten op het gebied van de functionele grammatica een computationele basis te geven. Hij koos daarvoor de declaratieve computertaal Prolog, en ontwierp een grammatica, een automatische ontleder en een automatische vertaler voor fragmenten van het Nederlands en van andere talen.

Als bestuurder werd Simon Dik gekenmerkt door een groot gevoel voor rechtvaardigheid, een voorliefde voor open, democratische procedures, en een verbluffende vaardigheid in het opzetten van een complexe organisatie. De Maagdenhuisbezetting viel ongeveer samen met zijn benoeming als hoogleraar. Binnen de vakgroep leidde zijn bestuurlijke visie tot een open en pluriforme structuur, binnen NWO tot een organisatievorm van de Stichting Taalwetenschap (waarvan hij van 1980 tot en met 1984 voorzitter was) waarbij toegankelijkheid, inspraak, en doorzichtigheid van procedures binnen een veelvoud van werkgemeenschappen voorop stonden.

Zijn decanaat (1985-1988) van de Amsterdamse Letterenfaculteit werd gekenmerkt, naar binnen toe, door een poging om een rationele basis te vinden voor de verdeling van de facultaire middelen over vakgroepen, en naar buiten toe, met voor hem in toenemende mate frusterende pogingen om te achterhalen wat de ratio was van de verdeling van de universitaire middelen over de faculteiten.

Binnen de KNAW heeft Simon Dik als voorzitter van de Commissie Geesteswetenschappen (1989-1993) vooral zijn stempel gedrukt op het rapport *Tegen de Stroom*, over de benarde positie van de *humaniora*, en binnen de European Science Foundation, tenslotte, heeft hij als voorzitter van de permanente commissie voor de geesteswetenschappen onder meer een belangrijke rol gespeeld bij het opzetten van een grootschalig onderzoeksnetwerk over de typologie van de talen van Europa (EUROTYP). Zijn breedheid van opvatting als bestuurder blijkt onder meer uit het feit dat de twee Nederlandse onderzoekers die binnen dit netwerk een groep leidden bepaald niet als intellectuele medestanders van hem te beschouwen waren.

Diks bekwaamheid als didacticus blijkt niet alleen uit zijn bekende collegereeks voor eerstejaars en uit de vele studenten die hij om zich heen verzamelde en aan zich wist te binden, maar ook uit zijn heldere schrijfstijl. Zijn levensbericht voor zijn voorganger Anton Reichling (1898-1986) is een goed voorbeeld van zijn *modus operandi*. Eerder dan louter een opsomming en interpretatie van biografische feiten is het een helder, uitvoerig, en persoonlijk getint college over het werk van de overledene, en een uitstekende inleiding in diens denken.

Simon Dik bekritiseerde in 1968 in zijn proefschrift *Coordination, its implications for the theory of general linguistics* het idee dat zinnen als *Ik heb Marie en*

Heleen gezien afgeleid zouden zijn, met behulp van het Chomskyaanse begrip transformatie van *Ik heb Marie gezien en ik heb Heleen gezien*. Hiermee nam hij duidelijk afstand van het Chomskyaanse gedachtengoed, en dit was in de Amsterdamse taalkunde van de jaren zestig een controversiële positie. In tegenstelling tot Chomsky, die de nadruk legt op de formele structuur van taal, en de over te dragen betekenissen en communicatieve functies als secundair beschouwt, stond voor Dik de communicatieve functie van taal van meet aan af centraal. Zijn benoeming tot hoogleraar werd dan ook door een aantal taalkundigen sterk bekritiseerd. Toen Simon Dik in 1978 zijn *Functional Grammar* publiceerde en een eigen 'school' begon te vormen moest hij tegen de hoofdstroom in roeien van de Nederlandse taalkundigen. Paradoxaal genoeg leefde zijn werk in Nederland bij taalkundige collega's buiten Amsterdam minder dan je op grond van Diks internationale betekenis en reputatie zou verwachten. In tegenstelling tot zijn voorganger Anton Reichling was Simon Dik in zijn werk altijd sterk internationaal gericht.

Misschien is het goed even stil te staan bij de relatie tussen het werk van Simon Dik en dat van de Amerikaanse taalkundige Noam Chomsky. De laatste publiceerde zijn eerste baanbrekende werk in 1957, vlak voordat Dik begon te studeren, en zijn meest invloedrijke boek dateert van 1965, niet lang voordat Dik promoveerde en hoogleraar werd. Chomsky is nog steeds een dominante figuur binnen de internationale taalkunde, hoewel zijn eigen huidige werk door een kleinere kring van geïnteresseerden wordt gevolgd dan vroeger, en er binnen het brede kader van zijn onderzoeksprogramma een aantal alternatieve modellen zijn geformuleerd. Hier is het van belang te weten dat Chomsky in Nederland vanaf het begin een grote schare zeer trouwe volgelingen heeft gehad en nog steeds heeft. Van de Nederlandse leerstoelen theoretische taalwetenschap worden er thans vijf bezet door Chomskyanen, één is onbezet, en één werd door Simon Dik bezet. Voor de leerstoelen taalkunde van de moderne westerse talen geldt er een vergelijkbare dominantie; de bestudering van de Slavische en Niet-Indo-Europese talen is in Nederland goeddeels eerder descriptief dan theoretisch gericht.

In algemene theoretische benadering sluit Diks werk aan bij dat van zijn voorganger, Anton Reichling, dat weer put uit een rijke Europese traditie. Bij de vormgeving van zijn ideeën vond hij vooral voorbeelden in het werk van de Amerikaanse taalkundigen Kenneth L. Pike en Charles J. Fillmore. Een belangrijke bron van inspiratie was voor hem ook het werk van de typoloog en comparatist Joseph Greenberg. Hoewel hij de Chomskyaanse benadering al sinds de jaren zestig onbevredigend had gevonden, tekenden de contouren voor een duidelijk alternatief zich pas af omstreeks 1975, toen het idee van een eigen model, de functionele grammatica, post vatte.

In 1978, bij de publikatie van *Functional Grammar*, waren er nog geen andere expliciete alternatieven geformuleerd voor het werk van Chomsky binnen de algemene denktrant die Simon Dik vertegenwoordigde. Bijzonder was dat Dik

probeerde eenzelfde explicietheid en graad van formalisatie na te streven die het werk van Chomsky zelf kenschetste. Geruime tijd na *Functional Grammar* werden er een aantal modellen gepubliceerd die raakvlakken vertonen met Diks werk, onder meer Talmy Givón's functionele taalkunde, Joan Bresnan's *Lexical-Functional Grammar*, James Foley en Robert Van Valin's *Role and Reference Grammar*. Het werk op het gebied van de taaltypologie, dat Simon Dik binnen de European Science Foundation heeft gepropageerd, sluit ook nauw aan bij het gedachtengoed waar Dik een belangrijke representant van is.

Kenmerkend voor de breedheid van zijn visie op de vakbeoefening is dat geen enkele van zijn leerlingen in enge zin tijdens zijn hoogleraarschap binnen zijn vakgroep is benoemd. In enge zin, want veel van de leden van de vakgroep waren wel bij hem gepromoveerd, zij het op onderwerpen die niet direct aansloten bij zijn theorie. Onder het motto: laat duizend bloemen bloeien, stimuleerde Simon Dik in zijn eigen vakgroep een veelheid aan perspectieven en benaderingen, in de hoop dat anderen in den lande ook zijn bloem zouden willen laten bloeien. Dit laatste was niet altijd het geval.

Het begrip *functie* waar Diks theorie naar is genoemd, had voor hem een heel specifieke inhoud; in dat opzicht was zijn werk in veel preciezere zin functionalistisch dan de brede stroom van functionalistische theorieën in de menswetenschappen. Dik onderscheidde binnen de taal drie soorten functies. Semantische functies drukken de verschillende relaties uit tussen een argument (naamwoordelijke groep) en een predikaat: Agens bij *Marie snijdt een brood*, Recipiens bij *Ik geef een boek aan Marie*. Syntactische functies hebben betrekking op de verschillende grammaticale relaties binnen een zin, zoals Subject bij *Karel is gek* en *Karel werd aangeraakt*. Tenslotte geven pragmatische functies aan op welke wijze de verschillende delen van een zin bijdragen aan de structurering van de informatie: in *Zij gaat naar Leeuwarden* is *zij* veelal Topic en wordt bekend verondersteld in de context van het gesprek, en *naar Leeuwarden* is veelal Focus en verwijst naar nieuw aangedragen informatie. Waar het Dik nu vooral om ging was in een expliciet model te verantwoorden hoe in een veelheid van talen sprekers en hoorders deze verschillende functies met elkaar verbinden. Dik liep voorop bij de koppeling van systematisch verzamelde gegevens uit diverse talen – de taaltypologische benadering – aan een expliciete theoretische vraagstelling. In zijn streven stond hij niet alleen. Ook andere onderzoekers hebben dit geprobeerd, maar waarschijnlijk was hij de eerste die hierin zo volledig is geweest. Verwante en concurrerende modellen was hij een aantal jaren voor. Waarin hij verschilt van de Chomskyanen is dat hij alle niveaus even belangrijk vond, en niet bij één soort functie, de syntactische, het primaat legde.

Als onderzoeker was Simon Dik een individualist. Sommige geleerden zien hun werk als onderdeel van een groter geheel en passen het automatisch aan, zodanig dat zij kunnen functioneren als radertje in een grote conceptuele machine. Anderen slepen stenen aan voor de berg van kennis. Dit waren niet Diks keuzes.

Welbewust van de geschiedenis van zijn vakgebied en de continuïteit van gedachtenstromen, verkoos hij toch om zelf een eigen theorie te formuleren, die het hele terrein van taal, van talige interactie tot en met zinsstructuur en woordbetekenis zou omvatten. Hij nam kennis van het werk van anderen, maar prefereerde het opzetten van een eigen kader boven debatten met collega's over concrete analyses van deelproblemen. Zijn kracht lag dan ook eerder in de integratie van eigen en andermans inzichten binnen één grotere systematiek dan in beschouwingen over specifieke taalfeiten.

Het is nog te vroeg om te zien welke van Diks concrete ideeën uiteindelijk binnen de brede stroom van de taalwetenschap gemeengoed zullen worden. Het is heel goed mogelijk dat dit heel andere zullen zijn dan de aspecten van zijn werk die nu de meeste aandacht trekken. Op het moment van schrijven ontbreekt tenminste voor mij nog de afstand noodzakelijk om het werk van Dik in historisch perspectief te plaatsen. Wel is nu reeds duidelijk dat een geïntegreerde aanpak zoals die van Simon Dik, waarbinnen een veelvoud van begrippen, inzichten, en benaderingswijzen gecombineerd worden, heel vruchtbaar is gebleken en ook in de toekomst het onderzoek meer en meer zal gaan sturen.

Bij het schrijven van dit levensbericht kon ik putten uit H. Pinkster's *in memoriam* 'Gewoon je eigen ding doen' (*Folia Civitatis* 10-3-95), W.P. Gerritsen's toespraak bij de crematie (7-3-1995), een reeks interviews met Dik door C. de Groot uit oktober 1994, een gesprek met A. Mars uit de zomer van 1994, en een interview met Dik van R. Mairal, J. Sanchez, en P. Santana (Santiago de Compostela) uit december 1990. Verder wil ik graag mevr. W. van Wetter danken voor haar medewerking, en Gerritsen en Pinkster voor hun opmerkingen.

Welbewust van de geschiedenis van zijn vakgebied en de continuïteit van gedachtenstromen, verkoos hij toch om zelf een eigen theorie te formuleren, die het hele terrein van taal, van talige interactie tot en met zinsstructuur en woordbetekenis zou omvatten. Hij nam kennis van het werk van anderen, maar prefereerde het opzetten van een eigen kader boven debatten met collega's over concrete analyses van deelproblemen. Zijn kracht lag dan ook eerder in de integratie van eigen en andermans inzichten binnen één grotere systematiek dan in beschouwingen over specifieke taalfeiten.

Het is nog te vroeg om te zien welke van Diks concrete ideeën uiteindelijk binnen de brede stroom van de taalwetenschap gemeengoed zullen worden. Het is heel goed mogelijk dat dit heel andere zullen zijn dan de aspecten van zijn werk die nu de meeste aandacht trekken. Op het moment van schrijven ontbreekt tenminste voor mij nog de afstand noodzakelijk om het werk van Dik in historisch perspectief te plaatsen. Wel is nu reeds duidelijk dat een geïntegreerde aanpak zoals die van Simon Dik, waarbinnen een veelvoud van begrippen, inzichten, en benaderingswijzen gecombineerd worden, heel vruchtbaar is gebleken en ook in de toekomst het onderzoek meer en meer zal gaan sturen.

Bij het schrijven van dit levensbericht kon ik putten uit H. Pinkster's *in memoriam* 'Gewoon je eigen ding doen' (*Folia Civitatis* 10-3-95), W.P. Gerritsen's toespraak bij de crematie (7-3-1995), een reeks interviews met Dik door C. de Groot uit oktober 1994, een gesprek met A. Mars uit de zomer van 1994, en een interview met Dik van R. Mairal, J. Sanchez, en P. Santana (Santiago de Compostela) uit december 1990. Verder wil ik graag mevr. W. van Wetter danken voor haar medewerking, en Gerritsen en Pinkster voor hun opmerkingen.